

УДК 796.56:[37.015.31:613

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ ТА КРАЄЗНАВСТВА В КИЇВСЬКОМУ РЕГІОНІ

Ковальська К.В., Чернов Б.О.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

У статті розкрито сучасний стан і перспективи розвитку спортивно-оздоровчого туризму та краєзнавства в Київському регіоні, запропоновані шляхи вирішення проблем в контексті ідей спортивно-оздоровчого туризму, а також висвітлені перспективи розвитку туризму та краєзнавства в Київському регіоні. Приведені приклади перспективних напрямків туризму, які активно почали розвиватись. Фокусування на основних проблемах розвитку, а також можливостях, які надає багата київська спадщина.

Ключові слова: спортивно-оздоровчий туризм, Київський регіон, туристичний потенціал, проблеми розвитку туризму, перспективи розвитку туризму, краєзнавство.

Постановка проблеми. Проблема підвищення ефективності розвитку спортивно-оздоровчого туризму і краєзнавства тісно пов'язана із вдосконаленням її територіальної організації. Все це разом розвивається в надзвичайно динамічному середовищі, що само по собі вже вимагає її різностороннього вивчення. Тривалий час вирішення питань територіальної організації рекреаційної сфери носило тільки державний характер. в умовах ринкової економіки і наданого регіонам певної самостійності це призвело до накопичення складних соціально-економічних проблем. Однією з них є підвищення ефективності розвитку туризму і краєзнавства в кожному регіоні, зокрема і в Київському.

Актуальність проблеми впливає з втрати активного розвитку туризму і краєзнавства як в наукових установах, так і в навчальних закла-

дах – вищих, загально-шкільних і позашкільних, які десятками продані бізнесменам або на тривалий час здані в оренду. Зникла й зацікавленість органів освіти, вчителів і керівників позашкільних закладів до організації туристської і краєзнавчої роботи. Останнє майже зникло й з навчального процесу у вищих навчальних закладах і школах. З огляду на трансформацію суспільних відносин ця робота вимагає перегляду з врахуванням сучасних умов господарювання і розробки наукових основ для обґрунтування напрямків удосконалення підготовки відповідних фахівців і активізації туристсько-краєзнавчої роботи в кожному регіоні.

Метою даного дослідження є виявлення і теоретичне обґрунтування проблем розвитку спортивно-оздоровчого туризму та краєзнавства в Київському регіоні.

Виклад основного матеріалу. У сучасному суспільно-політичному житті України помітно зростає роль краєзнавства, яке спрямоване на збереження багаточисельних культурних традицій, відновлення історичної пам'яті народу, виховання патріотизму громадян незалежної суверенної держави. До завдань краєзнавства – комплексного дослідження регіонів України та окремих територій – активно залучаються його напрями – географічне, історичне, етнографічне, культурно-мистецьке краєзнавство та ін. Зокрема, в роки незалежності помітних успіхів досягло туристичне краєзнавство. Його розвиток стимулюється потребами зростаючої туристичної індустрії України, передусім в'їзного та внутрішнього туризму, необхідністю поглиблювати професійні знання фахівців з туристичних спеціальностей про наявність туристичних ресурсів у регіонах України з метою ефективного їх використання в туристичній діяльності.

Вивченням цих питань займаються регіональна географія, географія туризму і географічне краєзнавство, які є за своїм змістом природничо-суспільними науками. Вони націлені на вивчення регіонів і розвитку в них туризму, зокрема спортивно-оздоровчого і пізнавального, як природно-соціальних явищ та прогнозування їх розвитку. Нині не тільки у молоді, а й у дорослих спостерігається виникнення серйозного сталого інтересу до пізнання природи і проблем вітчизняної історії, витоків національної культури, унікальних досягнень минулого. Особливо в тому регіоні, в якому вони проживають. Туризм якраз і є найкращим засобом знайомства і вивчення культури минулого і сучасного розвитку свого регіону. Туризм допомагає розвитку особистості, її творчого потенціалу, набуття нових знань [2].

Методик визначення ресурсно-рекреаційного рейтингу території на нинішній день багато, але не тільки способи їх використання, а й сама можливість їх використання є дискусійними. Чому? Тому, що «дії, пов'язані з виведенням середніх балів (рейтингу), іноді спотворюють об'єктивну картину, призводять до неправильних результатів, тому вони мають підсилуватись, «корелюватись» іншими кількісними та якісними показниками (характеристиками), логікою та досвідом самого дослідника» [1, с. 165]. Частіше застосовуються оцінювальні бали для оцінки придатності певного природничо-суспільного об'єкта або ресурсу для певного споживача. «Оцінювальні бали передають відношення когось чи чогось (суб'єкт оцінки) до того або іншого ступеня вираження цього явища, його властивості, ступінь придатності, сприятливості їх для когось або чогось, коли відображаються зміни якісні» [1, с. 165]. При цьому оцінка сприймається багатозначною і завжди, крім суб'єктивності, є достатньо об'єктивною, коли спирається на об'єктивні закони зв'язків між елементами оцінювальної системи. Це підтверджує, наприклад, визначення об'єкту туристсько-краєзнавчого визначення. Нині доведено, що об'єктом туристсько-краєзнавчого вивчення є природно-соціальна система рідного краю [9]. Хоча, румуни, наприклад, вважають об'єктом географії туризму, як нової галузі географічної науки, вивчення комплексних передумов формування туристських потоків

та їх порайонні відмінності [10, с. 16-22]. Болгари ж вважають, що це є туристський район, який являє собою функціональну територіальну єдність основних чинників, необхідних для розвитку туризму і наявності туристських об'єктів, їх привабливості, шляхів сполучення і транспортних засобів, матеріально-технічної бази туризму. Туристський район – особливий вид економіко-географічного району, на формування і розвиток якого значний вплив оказують специфічні особливості, властиві туризму. Туристський район характеризується, зокрема, значною рухливістю власних меж і мінливістю їх конфігурації, що зумовлено сезонністю туризму, швидким темпом технічного прогресу на транспорті, виявом або створенням нових туристських об'єктів [11, с. 337]. Як бачимо роль природи тут ігнорується, що неприпустимо.

У той же час у підручниках з основ туристської діяльності підкреслюється, що «природно-кліматична і екологічна компоненти є головними чинниками, які визначають, наскільки задоволений турист мандрівкою, відпочинком. Відчуття туристом, який вернувся із мандрівки, наповненості бажань, мрій, надії (мети мандрівки) через почуття комфортності середовища гостинності, її безпеки і сприятливого оздоровчого впливу не може бути досягнуто без наявності природного і екологічного компонента середовища гостинності (комфортності, безпеки)» [4, с. 170].

Що ж з об'єктів природного комплексу є в першу чергу привабливим для туристів, які сприяли б їх естетичному комфорту, задоволенню естетичних потреб? Для задоволення туристських смаків Київщини з класифікації Н.І. Гараніна можна виділити наступні природні об'єкти, які мають естетичну цінність:

1. Ландшафт і його особливості:

- мальовничі ділянки і пам'ятки природи;
- місця, що відкривають мальовничі пейзажі;
- красиве поєднання архітектури будівель з оточуючим ландшафтом.

2. Особливості об'єктів річкових і озерних узбережжів:

- береги (високі, горбисті, скелясті, рівнинні);
- миси і затоки;
- берег з архітектурними будовами.

3. Гідрогеологічні особливості місцевості:

- джерела чистої або лікувальної води;
- греблі, шлюзи, ставки, осушувальні канали з деревною і трав'яною рослинністю по берегах;
- водосховища.

4. Флора і фауна:

- ліси, лісиста місцевість з ділянками степової рослинності або вкритими сільськогосподарськими рослинами;
- долини струмків, річок і їх заплав;
- місцевий тваринний світ;
- природні пам'ятки [4, с. 170-171].

Звичайно, подібні природні об'єкти стануть основою організації в першу чергу пізнавального або культурного туризму, який виділився і став самостійним. Він набув масового характеру в 70-80-ті роки ХХ ст. в колишньому СРСР. Нині в Україні певна більш заможна частина населення має можливість приділити увагу саме пізнавальному туризму, ознайомитись з культурою і звичаями інших країн, інша – мандрує регіона-

ми України, або здебільшого обмежується своїм регіоном. Проте, спостереження і досвід підготовки майбутніх вчителів до туристсько-краєзнавчої діяльності виявили тенденцію до поєднання спортивно-оздоровчого і пізнавального туризму [5; 10; 12]. Це найбільш оптимальний варіант розвитку туризму і краєзнавства.

Вже з першого курсу майбутні туристи Переяслав-Хмельницького ДПУ імені Григорія Сковороди вчать читати карти (туристські і тематичні), виділяти природні, антропогенні (культурні), сільськогосподарські й індустріальні ландшафти, розуміти роль людини у формуванні ландшафтів.

Вивчення власного і зарубіжного досвіду [5; 7; 10; 11] показує, що найкращою формою вивчення ландшафтів – є екскурсії з такими методами дослідження, як опитування населення, складання схем і фотографування, картографування і складання звітів. На жаль, ландшафти здебільшого вивчаються за фотознімками у підручниках й інших наукових посібниках. У природі ж аналіз елементів ландшафту, їх узагальнення розвивають мислення студентів і розкривають перед ними взаємозв'язки ландшафту і господарської та духовної діяльності людини. На подібний підхід у підготовці майбутніх вчителів до туристсько-краєзнавчої роботи націлює створена програма курсу «Основи туризму і краєзнавства» [8], яка дістала схвальні відгуки вчителів-краєзнавців.

Досвід роботи у Переяслав-Хмельницькому ДПУ імені Григорія Сковороди з майбутніми вчителями початкової школи, історії, географії, фізичної культури упродовж останніх років показав, що у процесі проведення краєзнавчих досліджень під час туристських походів за програмами, розробленими науково-методичними лабораторіями спортивно-оздоровчого туризму і краєзнавства та лабораторією землезнавства і краєзнавства у більшості студентів формується цілеспрямований інтерес до дослідницької діяльності, в них виробляються дослідницькі вміння і навички. Можна сказати, відбувається становлення еліти з туристсько-краєзнавчої діяльності в своєму регіоні. Така робота сприятиме, у свою чергу, посиленню ролі туристсько-краєзнавчої роботи в житті регіону та формуванню у учнів шкіл активної життєвої позиції та здорового способу життя.

Київський регіон (Київський мезорайон) є одним з найбагатших в Україні по концентрації об'єктів культурної спадщини. Тут зосереджені:

- унікальні природні об'єкти (пам'ятки природи світового значення, заказники, пам'ятки ландшафтної архітектури);
- пам'ятки археології (трипільської культури, зарубинецької);
- культова і громадянська архітектура;
- великі і малі історичні міста та сільські поселення;
- музеї, театри, виставкові зали тощо;
- соціокультурна інфраструктура;
- об'єкти етнографії, народні промисли і ремесла, центри прикладного мистецтва;
- технічні комплекси і споруди.

Відвідуючи культурні комплекси, туристи сприймають їх як єдине ціле, не виділяючи від природи, стають духовно багатшими. Культура є одним із основних елементів туристської зацікавленості. Але успіх розвитку туризму зале-

жить не тільки від матеріально-технічної бази, а й від унікальності національної культурної спадщини. Таким унікальним регіоном і є територія Київської області.

У відповідності з основними потребами (протими і розширеним відновленням фізичних сил і розвитком духовного потенціалу особистості) і виділяють оздоровчо-спортивний і пізнавальний туризм, які здебільшого об'єднуються в єдине ціле. Досягнення спортивних результатів і комплексне (краєзнавче) вивчення рідного краю і є основою підготовки майбутніх вчителів до туристсько-краєзнавчої роботи у своєму регіоні.

Спортивно-оздоровчий туризм задовольняє потребам відновлення фізичних і психологічних сил людини, зняття побутової і виробничої (чи навчальної) втоми, профілактиці певних захворювань. Головне місце в структурі рекреаційної діяльності займають групи фізичних занять з режимом тренувань – спортивні ігри і змагання, прогулянки, але особливе місце тут займають туристські походи, коли туристи долають природні перешкоди й часто зазнають впливу екстремальних природних умов. Спортивний туризм суворо регламентований, з рухом, який здійснюється виключно за маршрутним листом. Звичайно, часто туристи обмежують спортивну частину і більше уваги приділяють екскурсійним програмам.

Перспективними формами оздоровчо-пізнавального туризму є природні (національні) парки і інші пам'ятні місця, які сприяють в найбільшому ступеню розвитку інтелектуальних сил і духовного потенціалу особистості здебільшого шляхом сприймання екскурсійних об'єктів і ландшафтів. Під час візуального сприйняття ландшафту важливо визначити його властивості, можливості впливу на естетичну оцінку. Аналіз психофізіологічних основ сприймання будь-якого ландшафту людиною виявив деякі його закономірності [3, с. 120]. Так, ландшафт сприймається як незвичний, якщо яскраво виражена його композиція, глибоко відкривається перспектива і коли спостерігається досить висока деталістичність незвичного ландшафту. Подібний вплив ландшафту, що сприймається туристами, відмічається і в підручниках з туризму [4, с. 168]. Незвичних ландшафтів на Київщині багато – від Поліських на півночі, до степових на півдні. Тому в Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті імені Григорія Сковороди головними завданнями вивчення ландшафту майбутніми вчителями-організаторами туристських подорожей є:

- використання ландшафтних характеристик Київщини для усвідомлення географічних елементів і взаємозв'язків суспільства і природи;
- активізація мислення і спостережливості у студентів;
- вміння вести щоденник, записи спостережень і складання звітів.

Висновки. Значимість рекреаційних ресурсів Київщини визначається її географічним положенням в центрі України, статусом Столичної області і наявністю тут необхідної кількості рекреаційної галузі. Тут створена значна рекреаційна структура – здравниці, будинки відпочинку, спортивні табори і турбази, які підпорядковані різним відомствам.

Київщина, як і будь-який інший регіон України, відрізняється наявністю численних природних, соціально-економічних і культурно-історичних ресурсів. Найбільшу цінність для рекреації являють ландшафтно-кліматичні, пляжні, культурно-історичні і археологічні ресурси, лікувально-мінеральні води, достатня кількість овочів і фруктів.

Але тут є багато нерозв'язаних питань, які вимагають науково-методичних досліджень в Київському регіоні:

– природно-рекреаційні ресурси включають, крім суто природних, змінені людиною (облагорожені) і штучно створені. Потрібно дослідити, як можна розширити площі і збільшити відвідування туристами і відпочиваючими пляжів на узбережжя Канівської водойми та місцевих річок;

– як круті береги, особливо правий берег Дніпра, задіяти у зони для прогулянок, побудувати там стежки і оглядові майданчики;

– з видів рекреаційної діяльності туристська є найбільш універсальною і яка не вимагає значних грошових витрат. Проте, це найбільш впливова на екологічну ситуацію галузь відпочинку і спорту, оскільки вплив туристів на екосистеми відбувається на значній площі. Але до цих пір невідомо, як саме і на скільки серйозно впливають на природу туристичні походи.

Звідси більш чітко виявляється необхідність ландшафтно-екологічного, або геоecологічного, підходу до розв'язання проблеми розвитку спортивно-оздоровчого туризму та краєзнавства на Київщині.

Список літератури:

1. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія / О. О. Бейдик. – К.: Вид-во КГУ, 2001. – 395 с.
2. Геопросторова організація туристичного процесу: Автореф. дис. д-ра геогр. наук: 11.00.02 / О. О. Любіцева / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2013. – 29 с.
3. Миннарт М. Свет и цвет в природе / М. Миннарт; [Пер. с англ. Г. А. Лейкина]. – Изд. 2-е. – М.: Наука, 1969. – 344 с.
4. Основы туристской деятельности: Учебник / Сост. Е. Н. Ильина. – М.: Советский спорт, 2000. – 224 с.
5. Пангелов Б. Проблеми географії туризму / Б. Пангелов, Б. Чернов // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди; [Наук.-теоретич. зб.]. – К.: КИТ, 2003. – С. 3-7.
6. Пангелов Б. Історико-теоретичний аналіз проблем розвитку туризму в вищих навчальних закладах / Б. Пангелов, Б. Чернов // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди; [Наук.-теоретич. зб.]. – К.: КИТ, 2004 – С. 140-150.
7. Чернов Б. Проблеми підготовки майбутніх учителів до туристсько-краєзнавчої роботи в школі / Б. Чернов, Б. Пангелов // Формування здорового способу життя у студентської та учнівської молоді засобами туристської роботи; [Матер. Всеукр. наук.-практик. конф. 19-20 квітня 2001 р.]. – К., 2001. – С. 108-112.
8. Чернов Б. О. Програма курсу «Основи туризму і краєзнавства» / Б. О. Чернов, Б. П. Пангелов // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2002. – № 35. – С. 13-15.
9. Чернов Б. О. Методологічна основа географічного краєзнавства / Б. О. Чернов // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди; [Наук.-теоретич. зб.]. – К.: КИТ, 2003. – С. 3-7.
10. Kyiv Oblast Center of Tourism Development (2013), available at: <http://www.kol!tourism.gov.ua/uk/events/announce/> (Accessed 4 Dec 2013).
11. Petresc Carmen D. Obiectul geografiei turismului / Petresc Carmen D. // «Merra», 1970. – № 2. – S. 16-22.
12. Вьчваров М. За икономгеографска та същност на туристическия район / М. Вьчваров // «Годишн. Софийск. ун.-т. Геол.-Геогр. Фак». – 1967-1968 (1970), 62. – № 2. – С. 337-357.

Ковальская Е.В., Чернов Б.О.

Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет
имени Григория Сковороды

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВИТЕЛЬНОГО ТУРИЗМА И КРАЕВЕДЕНИЯ В КИЕВСКОМ РЕГИОНЕ

Аннотация

В статье раскрыто современное состояние и перспективы развития спортивно-оздоровительного туризма и краеведения в Киевском регионе, предложены пути решения проблем в контексте идей спортивно-оздоровительного туризма, а также освещены перспективы развития туризма и краеведения в Киевском регионе. Приведенные примеры перспективных направлений туризма, которые активно начали развиваться. Фокусировка на основных проблемах развития, а также возможностях, которые предоставляет богата киевская наследие.

Ключевые слова: спортивно-оздоровительный туризм, Киевский регион, туристический потенциал, проблемы развития туризма, перспективы развития туризма, краеведение.

Kovalska E.V., Chernov B.O.

Pereiaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University
named after Hryhorii Skovoroda

THE CURRENT STATE AND PROSPECTS OF THE DEVELOPMENT OF SPORTS AND HEALTH TOURISM AND LOCAL LORE IN THE KYIV REGION

Summary

The article presents the current state and prospects of the development of sports and health tourism and local lore in the Kyiv region, proposes ways of solving problems in the context of the ideas of sports and health tourism, as well as the prospects of the development of tourism and local lore in the Kyiv region. The following are examples of promising areas of tourism that have been actively developing. Focusing on the main developmental issues, as well as the opportunities that are rich in Kyiv heritage.

Keywords: sports and health tourism, Kiev region, tourism potential, problems of tourism development, prospects of tourism development, regional studies.